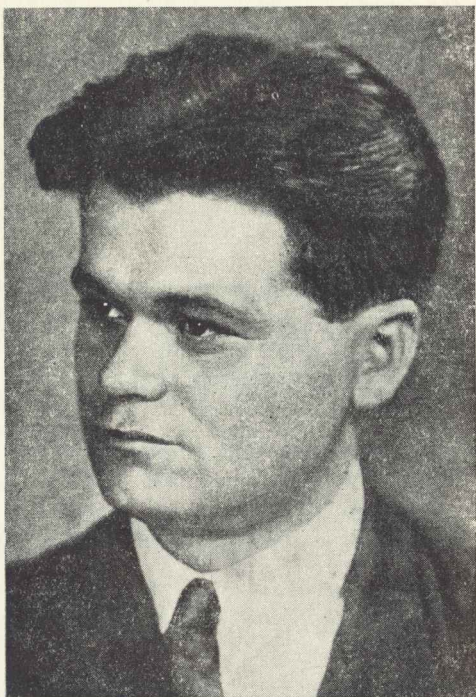

40

ВІТАЛІЙ ЧИГИРИН
СВІТАННЯ

„РАДЯНСЬКА ЛІТЕРАТУРА“

58/59

БІБЛІОТЕКА
РАДЯНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
№ 58/59

ВІТАЛІЙ ЧИГИРИН
СВІТАННЯ
НОВЕЛА

„РАДЯНСЬКА ЛІТЕРАТУРА“ 1934

Редактор—*М. Андф*
Техкерівник—*А. Квінт*
Коректор—*П. Печенюк*

Санько мусів прокидатися. Хтось прикро й настирливо трусив його за рукав.

— Уставай! Уставай, онучку, годі тобі спати. Он уже Прокіп у шибку стукає... Підводься!

Виплутуючись із василькових марень кріпкого сну, хлопець розкрив очі.

— Що там таке?.. Це ви, бабуся? Чого раптом?

— Іди вмивайся,—журно говорила бабуся,—ходім, я тобі зілля.

Санько не розумів:

— Ще ж ніч, хіба вже швидко гудок?

Він глянув у вікно. З темносиної безвісті неба зиркає в шибку мінлива зірка. На ризі троєручиці в божнику тьмяно мерехтять місячне сяйво. В кімнаті зовсім темно. Волохатою плямою бовваніє коло ліжка бабуся. У дворі зрідка й незлостиво гавкає Ласка.

— Який там гудок!.. Що ти, забувся вже? Он Прокіп у вікно дряпає...

— Прокіп? А чого йому серед ночі?..

— Та ви ж збиралися... Може ти вже передумав?—забриніла в бабиному голосі надія.—Якщо передумав, то лягай, я Прокопові скажу нехай іде собі. Воно й краще буде, на смерть же йдеш, на видиму смерть...

Тепер Санько згадав:

— Так ось чого прийшов дядько Прокіп! А я й забув... Тьху!.. Він ще може подумати ніби я злякався. То чого ж бабуся його в хату не запрошують?

— Дядю, Прокопе!—гукнув хлопець і притьмом скочив з ліжка. Вибіг у сіни й хутко відчинив двері.

— Заходьте, дядю Прокопе, я зараз! Ось тільки вмиюся. Злийте мені, бабуся. Та невже таки нічим присвітити?..

— Навіщо там світити,—сказав увіходячи Прокіп.—Очима, Саню, світи, дешевше буде. Що ж ти, парубче, так довго спав? Я вже, грішним ділом, подумав був, що ти злякався..

— Я, злякався? І чого б то я боявся! Подумаєш—страх який!

— А то не страх,—печально обізвалася бабуся.—Видима ж смерть. Хоч розіб'єшся, а хоч у поліції повісять...

— Малих, бабо Христино, не вішають! Та й не спіймають вони нас...

— Ні, ви таки, Прокопе, не гаразд робите,—докоряла стара.—Йому ж і дванадцяти немає... Хіба можна такого малого у вашу ліворучію втягати? Хочете, щоб і він за батьком пішов?..

— Киньте, бабуся!—сердито обірвав Санько.—Вчора не наговорилися. До півночі спати не давали. Через вас і заснав. Якби тато були дома вони сами послали б...

— Ото й лихо, що і батько твій такий. За те й на Сибір поцілив. Та він же хоч дорослий, а то мале, як те курчатко, а й собі...

Санько образився не на жарт:

— Курчатко! Як на мартені шквариться, то не курчатко, а тут малий... Годі вже вам... Давайте чим утертись!..

— А може й справді залишайся, Саню,—щось обмислюючи обізався Прокіп.—Я вже якось без тебе... Ігора візьму й удвох...

— І що б то я говорив, дядю Прокопе,—поважно, як дорослий одказав хлопець.—Куди ви годитеся з однією рукою! Та й Ігор, хоч і з двома руками, але чи ж вилізе він на сто двадцять аршин? А я залюбки, мов за голубами все одно злазю. Тато й не говорили б навіть...

— Ну, тоді давай квапитися. Бо вже швидко світатиме...

Вийшли надвір.

Тиха ніч стигла в оксамитній чорноті, клонила на захід брезкле півколо місяця й кліпала мерехтливими зорями. З Дніпра віяло сіверкою вологістю, доносило дух лугової трави й ромашки.

Зі сну хлопця охопив холодний дріж.

— Знаєте що, дядю Прокопе.—Я, мабуть, вернусь та надіну свою робу.

— Навіщо? Заважатиме лізти.

— Зате вона руда, і на рудому мене не так видно буде.

— А вірно! У тебе, Саню, таки батькова голова!

Хлопець повернувся до хати, надів шкарубкий робочий одяг і за якусь мить вибіг у двір. За ним вийшла бабуся.

— Коли з нами щось трапиться, — наказував Санько, — то пильуйте Ласку. Годуйте добре, їй тепер більше треба.

— Гаразд, — крізь давлучі сльози зітхнула баба.— Ти, онучку, за себе більше тривожся, а не за сучкою... Ви там, Прокопе, добренько дивіться, щоб часом чого не трапилося... Батько ж за ним дух ронить... Ой, чує моє серце, що все це добром не вивершиться...

— Ви, бабуся, не накликайте біди, — жартував Прокіп. Усе буде гаразд. Ми з Саньком так цю справу обкрутимо, що поліція тільки рота розкриє... Правда, Саню?

— Правда, дядю Прокопе. А де та штука?

— Ось, — показав парубок, одхилиючи єдиною рукою полу піджака... Я понесу, а на місці тобі віддам...

Приглушено шумував десь зовсім близько завод. Сичали парою паровози, тривожно й розпачливо вищали часті сирени кукушок у транспортному, деренчали пневматики, дзвінко вибивали дріб „глухарі“ в котловому. Погасивши на мить над цехом зорі, загуркотіла, випускаючи золоту плавку, третя домна. Черкав вогняними мечами у темному бездонні неба конвертор бесесемера.

Вийшли за хвіртку. Важко зітхаючи, виряжала бабуся онука.

— Ну, щастя ж вам милосердний боже!

Поцілувала хлопця, вернула у двір. Закриваючись, плачно запищала хвіртка.

З двору Прокіп повернув через набережну до пристані.

— Чого сюди?—не розумів Санько.—Як на мене, то базарним спуском ближче.

— Нуда, ближче. Але містом небезпечно. Сьогодні всі городовики й жандарі не сплять, до мая готуються. А крім того, на шостій брамі, що коло кінного двору, сторожує Нестор Маслюк. Він наш— і на зборах обіцяв пропустити... бо хто ж так знічев'я на завод пустить, та ще сьогодні?..

— А вірно, — подумав Санько й повернув за однокорим.

Ішли мовчки, покрадьки. Розмовляти не хотілося та й справа вимагала цілковитої тиші. Незвична рань тягнула до самозаглиблення.

Кожний мислив про своє: Прокіп про те, яку бучу зчинять завтра хазяї й поліцаї, коли їм пощастить у сьогоднішній справі, про вчорашнє засідання комітету й завтрашню маївку в Шляхівському лісі, і про сотні інших справ, — хіба мало їх у більшовика в запіллі та ще напередодні таких подій?..

Хотів думати про наслідки сьогоднішньої, власне, сьогоднішньої подорожі й Санько, але думки чомусь уперто звертали на інше. Не виходила з голови золотоброва Ласка, що ось-ось має оцненитися, ходить важка, меланхолійна й черевата. Цікаво, скільки буде щенят у неї, мабуть троє, бо в сучки особливо набрякли й налилися три пимки. Якщо справді буде троє, то двох годуватиму, а на третє

вмінняю в Кольки Слідзінського пару голубенят. Інтересно щенята які будуть, от коли б удалися в Кошевцевого Нерона—лягавий же!—за таке щеня Колька й дві пари не пошкодував би. Щасливий той Колька Слідзінський, має грядку, чи не більшу за наш флігельок, і голубів ачей із сотню, ганяє їх собі — на роботу не ходить, — а тут руки й ноги мліють, „хлопчику сюди“, „хлопчику туди“, а мартен пече, просто в лице вогнем дмухає, коли відкриваєш відтулину, через те в Санька ще рудішають брови, вигоряють вії над блискучими, як миті вишні, очима і лупиться кирпатий, у жовтавому ластовинні носик... Та що ж, у Кольки батько є, газовщик, а мій у Сибіру десь, на каторзі, і мати в нього є, а моя давно померла, так давно, що Санько й не пам'ятає навіть, малим дуже був. Ну й нехай газовщик батько, нехай голуби й мати, зате Саньків батько за правду страждає, за робітників, він революціонер і його пани й жандарі бояться, — Санько теж буде революціонер, він уже листівки розліплював і в цеху розкидав, а листівки як голуби ті, добре б мати голубів, десятків зо два хоча б, і добру грядку, от коли б дістати грошей, — знайти чи що десь — получка мала, на хліб та тупьку не вистачає, бабуся бігають, шукають роботи, але вже й прати не дають, кажуть стара,

попалиш, як прасуватимеш, і гасу немає, світить нічим, а в Кошевця електрика, бо він городовик і живе здирством, клятий товстун, як виросту й буде революція, то неодмінно обстрижу йому вуса, чорту вусатому...

— Тут підемо берегом, — шепнув Прокіп. — Ти обереженько. Візьмись за мене!

Побравшись за руки, вони зійшли з кручі й пішли понад самою водою.

Під ногами тріскотіли черепашки й муляв жорсткий гравій. Темна вода зникала в округлих ва-лах свинцьового туману, що крийма заповонив річку. Тягло вогкістю, приперченою духом лежалої риби. Блеклий місяць загорнувся химерним бескет-тям заводських споруд, стало темніше і яскравіше, блимали вогники цехів, пильно вдвляючись у темінь.

Щось важко гупнуло, — мабуть, упала баба в ко-провому. Безумно крякнув і просвистів крилами в тумані крижень.

— Ану тихше, — почув щось Прокіп і спинився. Санько весь перетворився на слух. Розмірено гув завод. Осяявши небосхил, загуркотіла, випускаючи червінькову плавку, вже перша домна. Нишпорили в бездонній бані вогняні мечі над бессемером. Як стихнув гуркіт плавки, потойбіч річки оксамитним тьохканням обізався соловейко.

Від Прокопового „тихше“ у Санька щось три-возно йокнуло в грудях, хоч він гаразд так і не розумів, чому вже навіть тут жаяхатися, мало чого вони ходять коло річки, кому яке собаче діло?..

— Нічого. То мені вчулося... Світатиме швидко, — сказав Прокіп, і вони рушили далі.

Перервана стрічка Санькових думок покрутилася знову:

— Якби знайти хоча б золоту п'ятірку і то непоганий голубничок можна б придбати. Не я буду, коли свого не діннуся, нехай хоч пар п'ять спочатку й без грядки, в сінях держатиму, добре що хата своя, ще з того часу, як на місці заводу село було, — лишилася. Завтра страйк, то на завод не піду, а подамсь на озьорку, може однесу кому щось і зароблю полтинника, а там знову, так і наскладаю за літо карбованців десять, утру носа Кошевцевому Серьожці, нехай не задається, жандарський одвійок, думає, що коли батько городовик, то він уже й цяця, скоро ми й батькові вуса зріжемо, нехай почекає, закрутиться вранці, пристав йому покаже за таке неподобство на його ділянці, ага, чортів черевань, так тобі й треба, знатимеш, як батька в острог водити, самого б тебе на гробовище одвести, разом із цибатим Серьожкою, тільки й добра, що сестер рудий, Нерон, але й він за трояка в учительки

куплений, як учителя в Сибір загнали, разом з татом...

Коли почав біліти в п'їтми Яхтклуб, повернули назукїсь до шостої брами.

— Тепер обережно, Саню! — попередив Прокїп. — Тут філери, мабуть, так і шниряють. Щоб часом не причепилися...

Санько йшов, зтаївши подих. У скронї млосно тїпався якийсь живчик.

Завод уже зовсім близько. Добре видно шосту браму, ось тільки поминути кїнний двір, перейти через брук. Алеж його освітлено! З одного боку, брезкло блимає запилений ліхтар кїнного двору, а з другого — сяє лампочка на прохїдній. Як же його переметнутися через цю кляту дорогу?..

Очевидно, те саме муляло й Прокопові, бо він сказав:

— Підемо трохи назад Короленківською, а там, де каштан — перейдемо. Тодї понад муром вернемо до прохїдної...

Санько не заперечував. — Прокїп таки жук! — захоплено подумав він. — Тим то й поліція його ніколи не спїймає, хоч усі добре знають, що листівки на верстатах — то однорукого робота!

Зробили так, як надумали. В темному затишку під каштаном, що зажурно клонив своє крислате

гроно на шлях, перейшли брук і понад заводським муром беззвучно посунули до брами.

Сажнів за п'ятнадцять од прохїдної Прокїп зупинився:

— Стоп! Далі я сам піду, а ти почекай тут. Бо що, коли в Маслюка городовик сидить?

— Добре, дядю Прокопе, йдїть. А мені, коли рушати?

— Як вийде з брами Маслюк і стане до тебе спиною, тоді й рушай. Коли там щось непевне — я одразу ж повернуся. Проте, на тобі цю штуку..

Прокїп розстебнув піджака.

— Тягни! Та ось, за очкуром...

Прокїп пішов, а Санько, мїцно прив'язавши „штуку“ до живота під робою, вріс у сутїнок муру.

Завод буяв щоденними шумами, дзенькотом і двигтїнням так само, як і вчора й позавчора і торїк восени, коли повз нього вели жандарї Санькового батька на каторгу, чи позаторїк, коли влітку почалася війна і забрали дядю Григорія захищати „веру, царя і отечество“.

Тут, на буї, недалеко від Дніпра несло ще зимнїшою вогкїстю. Хлопець весь дрижав од протягу й збудження, — перше травня завтра, а така холоднеча, хай йому!.. В повітрі пахнуло чебрецем спід

муру й круто звареною крашанкою. Так пахне до-
мений газ.

З прохідної на осяяний брук вийшов бородатий
Нестір і повернувся на схід. Глянувши на його
широку спину й дерев'яну ногу, хлопець швидко
пішов на світло. Рукою міцно тримав живіт.

У прохідній привітався:

— Здрастуйте, діду Несторе!

Але той нервово стукнув милицею:

— Иди, іди собі швидше. Завтра здоровкати-
мешся, а зараз іди й забудь, що тут сьогодні був...
Зрозумів?

Сажнів за п'ять від прохідної чорніла Прокопова
постать. Санько підійшов.

— Розумієш, — поскаржився хлопець, — я до нього
привітався, а він гримає...

— Боїться старий. І допомогти нам хоче й
боїться. Ну, Олександрє, — як до дорослого звер-
нувся Прокіп, — тепер найголовніше. Ходім!

За якусь хвилину вони були коло димаря третьою
домни.

— Нам щастить, — прошепотів однорукий. — Тінь
як раз на прутті. Дев'ять шансів з десяти за успіх!

Санько глянув на димар знизу вверх. Йому не
було кінця й краю. Залізне пруття лізло темно-
рудим черевом і десь сажнів за три зникало в ніч-

ному мороці. Такий, ніби тонкий здалеку, димар
виявився зблизька широкою спорудою, — здавалося,
що це не заводський димар, а якась велетенська
вежа. Ой нікчемний же і малий виглядав перед
нею Санько!

Із задуми хлопця вивів Прокіп:

— Ти добре прив'язав? Щоб часом не випало.
Дай я перевірю. Так... Дріт де, в кишені? Ну,
лізь... Не дістанеш? Це тільки знизу, далі пруття
густіше буде. Давай підсаджу. Ставай на коліно.
Так... Тепер на плечі. Обережно! Дістав?...

Санько взявся за холодне й вогке залізо.

— Дістав, — відповів він тремтливим голосом.

— Ну, діставай другий. Та не бійся, чого ти
тремтиш?

Малому зробилося соромно:

— То я не з ляку! Холоднувато...

— Нічого, потерпи, Олександрє! Дістав другий?
Лізь, я тут поблизу десь пильнуватиму. Добре
прив'язуй, бо, може, вітер здійметься...

Коли в нічній імлі зникли Сашкові ноги, Прокіп
одійшов од димаря й принишк під кавпером. Парубок
весь дрижав від збудження. Пересохла гор-
лянка, у вухах стукало, ніби в котловому цеху,
тоскно нив обрубок лівої руки. В голові роз-
пачлива порожнеча, під груди тисне невідома

вогкість, як тоді, коли чекаєш на щось жахне, неминуче...

Хтось непомітний і могутий починав шарувати тьмянозелене склепіння неба. На сході воно ледь помітно срібнилося.

Санько тим часом не озираючись ліз угору. Не озирався, бо чув, що коли глянути з височини вниз, то може запаморочитися голова. Перед очима була тільки темноруда цегла, зрідка перетнута чорним пруттям скоб. Починали боліти руки. Нили м'язи, щеміли долоні, зарубцьовувався на них знак від товстого чотиригранного пруття. Доводилося напружуватись, бо скоби розташовано для його зросту трохи зарідко, треба підважуватись на руках. Холоду хлопець уже не помічав, хоч чимдалі ставало свіжіше. Як уже зовсім заморився—вирішив одпочити. Мимоволі глянув убік. Завод стелився перед ним веселковою панорамою. У фіалковій тьмяні зникало залізне плетиво трубопроводів і корпуси заводських будов. Їздили коліями, мов по нотах, іграшкові кукушки, кошалилися на печак крихітні люди. Санько глянув на захід—там десь має бути його четвертий мартен, але стрімкий корпус силової затулив піч, не видно. Тоді він глянув униз. Димар кінчався під ним десь зовсім близько, хоч Санько добре знав, що проліз більше, як де-

сять сажнів. Зате блищали каски велетенських кавперів, гоголіла на них нічна роса, осяювана ближнім ліхтарем. Понад кавперами хтось ішов. Та не один, а двоє. Невже вони мене побачать?

Санькові зробилося лячно. Хлопцеві здалося, що там, унизу, так само добре видно, як йому їх, освітлених випадковим промінем лампочки. Поквапно, ніби тікаючи, він поліз угору.

Прокіп посунувся в темний куток. Повз кавпер зовсім близько проходило двоє. Одного з них він упізнав. Дзенькаючи іржавими острогами, хоч верхи й не вмів їздити—пройшов Кузьма Кошевець. Та й як його не впізнати цього пикатого череваня, із вусами, що в баранячого рога крутяться!

Другий був незнайомий.

— Мабуть філер з губерні, — подумав Прокіп і висунувся ближче, щоб підслухати розмову.

Та до його вуха долинув тільки край балачки:

— Страйку не повинно бути... Завод працює на оборону Росії. Воєнні заклази... Губернатор наказав...

Говорив незнайомий. Вусатий Кузьма брязкав острогами й уважно слухав.

Коли вони зникли, Прокіп підійшов до димаря й глянув угору, туди, де зник Санько. Але там було темно.

Чим далі ліз Санько, тим більше заморювався. Тепер він спочивав уже щоп'ять скоб. Спочиваючи, зиркав униз, і маркітний ляк охоплював його залізними кліщами. Хотілося голосно заридати й гукнути, щоб хтось зняв його з цього черева, де він один і кволий, такий малий, на виду у всього заводу, у всього світу. Понесла його лиха година на своє безголів'я, спав би собі дома й не знав би цього жаху, і руки не боліли б, і не нудило б так, як після довгої плавби човном...

Від таких думок хлопець ладен був кинути свою ношу й лізти униз, але в голову приходив спогад про батька, що він сказав би, коли б довідався про його настрій, вилаяв і не розмовляв би цілий день. За Кольчиними голубами на третій поверх Кошевцевого будинку по ринві лазив, а тут пруття, як та драбина, і для всіх, для всього заводу, для... як там написано — забувся, — для робочих потрудитись треба, так він уже й змалився, як же — „я малий, а димар великий“, а тобі хотілось би, щоб навпаки? — Ех ти, малий, — лаяв сам себе малий уголос і знову ліз угору.

За кілька хвилин він побачив червільковий відблиск світанку на вістрі громовідвідника.

Прикріпивши куце держално до залізного шпиля, Санько почав швидко злазити. Колись він марив

глянути відси, з найвищого димаря на завод, на те, як віддзеркалюється й колінкувато в'ється в синю далину крутояра річка, на луки, аж туди, до Шляхівського лісу...

Але тепер йому було не до замилювання краєвидом, та й не видно нічого в фіалковій імлі, що окутала крийма землю. Пливе у цій імлі один лиш огнесяйний завод, мов казковий корабель, і на найвищій його щоглі — юнга Санько. Та спостеріг юнга світанок на сході, через те й поспішає так хутко вниз, доки не прокинувся злий власник судна...

За Саньковими підрахунками димар уже давно мусів скінчитися. Він ліз ним, здавалося, цілу годину, але кінця й краю немає цьому малиновому череву. Малинова цегла й чорне пруття, цегла, пруття й Сашко і більше нікого, хібащо буяє унизу десь завод та в небесній безвісті хоробливо ледіють зорі. Коли ж буде край димареві й коли буде Прокіп?

...Аж ось і край. Санько бачить навіть землю під димарем. Он і Прокіп іде, щоб його зняти, і даремно йде, бо тут Санько вже й сам плигне. Взагалі Санько не знає, чого він боявся, і що тут страшного — вилізти на димар та ще по скобах, пхі! — він може хоч щоночі лазити, яка давина, по ринві на третій поверх важче лізти, та й то...

Але що це в Прокопа за кашкет? Крисатий якийсь, химерний. І вуса ніби... Ой, та це не Прокіп, це ж Кузьма!

То справді був не Прокіп.

Просто до димаря, уважно озираячись, ішов гордовик.

Санько щільно втиснувся між скоби.

На сході починали жевріти червінню гребенясті хмарки.

Пристав Квасков тільки но почав одягатися, як у кабінеті задеренчав дзвіночок телефона.

— Дашко! — гукнув пристав, натягаючи чобота. — Дашко, ти оглухла? Послухай хто там галасує чуть світ!

— Жандарський ротмістр, пане, — доповіла за якусь мить покоївка. — Просить щоб негайно...

— Почекає, невеликий пан! — пробурмотів пристав і в одному чоботі швидко пошкандибав у кабінет.

— Що йому треба, бісовому полякові! Знову якась халепа!

Між приставом і жандарським ротмістром — давня конкуренція. Обоє вони мали на заводі свою агентуру й ревню намагалися вислужитись перед начальством, часто за рахунок „ближнього“. Через те, обоє не проминали нагоди підкласти один од-

ному свикю, надто, коли це не дуже відбивалось на охороні „громадського спокою“.

Приготувавшись до змагання, пристав зробив улесливе лице, сів за стіл і взяв телефонну трубку:

— Алло! Я слухаю вас, пане Сокальський! Доброго ранку!

— Здрастуйте, пане приставе, здрастуйте! Та воно не такий уже й ранок, скажу я вам. То як спочивалося? Які сни й марення?

Ротмістр говорив улесливо, з ледь помітною іронією. Пристав відчув щось непевне й наостричився.

— Дякую панові ротмістру! Спалося добре. А вам, очевидно, не дуже, що так рано звелися?

— О, так! — лукаво зітхнув жандар. — Останнім часом я сплю погано. Знаєте, скажу я вам, тепер такі тривожні часи, війна, соціалісти, а тут ще перше мая, — де вже нам про спання думати! До речі, прошу пана пристава, ви були вже на заводі сьогодні?

— Так і є, — неприємно тьохнуло пристава. — Даром не дзвонитиме, клятий поляк, — але вирішив витримувати розмову в попередньому стилі:

— Ні, Адольфе Петровичу. Оце тільки одягаюся...

— Пізно, пізно, — журно й уїдливо докоряв жандар. — А на заводі такі справи, скажу я вам, такі події... Да, справді тяжкі часи настали!

— А які саме події, пане ротмістре? Кажіть, не бентежте, прошу вас...

— Так, так, події дуже сумні. Зачекайте, ви в своєму кабінеті? Нуда, дак вам видно буде. Ви гляньте у вікно, скажу я вам. У те, що на завод виходить...

Не кидаючи трубки, Квасков повернувся до вікна. З нього завод видно, як на екрані. Ну, що там особливого. Завод, як завод! Димарі, печі, паровози, естокади, руда, вугіль, майстерні. Нічого не бачу!

— Що ви там вигадуете, пане Сокальський,— починав нервувати Квасков.— Я категорично нічого не помітив!

— А ви гляньте вище, скажу я вам. Гляньте вище, так, як у байці Івана Андрійовича Крилова сказано,— уїдливо зауважив Сокальський.— Тоді вам видно буде...

Пристав глянув вище й схопився за серце.

Над заводом, у голубому кристалі неба, щедро осяяний сонцем, пламенів червоний прапор.

Якусь хвилину пристав помовчав, а потім, задихаючись, оприскливо засичав у трубку:

— То якого ж ви чорта не знімете! Хіба не разом відповідати будемо? Це свинство з вашого боку, пане...

— Ви забуваєте маленьку деталь, пане приставе! Доменний на ці дні ваша ділянка, як відомо вам і поліцеймейстеру. Проте, я пробував,— з удаваним сумом протяг Сокальський.— Пробував, але нічого не виходить...

— Дзвонили начальнику цеха?

— Сам був у нього. Розводить руками. Ніхто не хоче знімати, скажу я вам! Бояться.

— Мулярів викликати!— гукав пристав.— Слюсарів! Бляхарів!

— Викликав. Ніхто не хоче. Гроші давав—неберуть.

— То що ж робити,— розпачливо бризкав слиною пристав і раптом озвірів:— Кошевець! Кошевець, душу мать!

— Що з вами, Варламовичу? До чого тут Кошевець?

— Це моє діло, пане ротмістре! Давайте одбой, годі дурня валяти. Діяти треба!

Суворо затиснувши губи, пристав рішуче повісив трубку й покрутив одбой.

По хвилі він викликав контору доменного цеху:

— Говорить Квасков. Дайте мені зараз же Кошевця, живого або мертвого!.. Так, так, додому!

Пристав не встиг застібнути останнього гудзика на мундирі, як покоївка доповіла, що прийшов городовик.

— Пустить негайно, — суворо наказав Квасков, і почав міряти лелечими ногами долівку кабінету.

Коли дрижачий Кошевець увійшов, пристав продовжував ходити, не звертаючи на нього жодної уваги. Опукуваті очі поліцаєві мигали блискавками, вузький ніс поривчасто роздимався, як у коняки, що галопом бігла кілька десятків верстов.

Переляканий Кошевець дивився на начальника благальним поглядом і з жаху не міг вимовити й слова. Його товста незграбна постать якось раптом обм'якла, спітніле лице посіріло й стало одного кольору з пишними вусами. Та й ці сивуваті вуса тепер жалюгідно обвисли, ще більше підкреслюючи городовикову нікчемність.

Раптом Квасков рвучко спинився й нагнувся до поліцає. Глянув на нього простовіч близько-близько, але мовчки.

Кошевець застогнав.

— Застебни брюки! — зненацька гримнув пристав і знову почав маршувати.

Городовик упав на коліна:

— Я, ваше благородіє...

Кілька разів обернувшись у кімнаті, Квасков, як грізна кара став перед Кузьмою:

— Мовчать, — заревів він несамовито. — Мовчать! Запорю! За годину, щоб ту червону ганчірку було знято! Розумієш? І розшукати винних!

— Але ніхто, ваше благородіє...

— Мовчать! — уже зовсім нестямно заволав пристав. — Мовчать і щоб за годину! Хоч сам тягни на димар свою товсту тушу! Пшол! — узяв він за плечі городовика і обернувши до дверей, штовхнув у зад. — Пшол! За годину я буду в цеху і щоб прапора було знято!

Санько доходив до набережної, коли вже зовсім розсвіло. На бездонному небі никли зірки, і тільки ясним вогником великої свічки пламеніла на сході вранішня зоря, віщуючи народження сонця. Димні хмарки облягали обрій і золотими огребками ворухилися на зеленуватому полі. Прозорішав на річці бузковий туман, оголяв багряне леління води. Ішов з Дніпра терпкий дух водяних випарів, змішувався з доменним газом і кріпко пахнув якимись химерними ліками.

Край набережної хлопець спинився й глянув на завод.

В бурштиновому сьйві вранішньої заграви срібним мечем світився громовідвідник димаря третьою

домни. На ньому переможно й урочисто буяв червоний прапор.

Санько дивився на схід і відчував, як буйна радість охоплює всю його істоту, уволожує очі й примушує серце так солодко захлинатись, як від рідкої похвали суворого батька.

Це ж він, Санько, вивісив у голубій недосяжності цей символ травневої радості й боротьби, символ, що за нього пани морять на каторзі його тата...

Крихка і юна, мов вишневе цвітіння, стигла Санькова свідомість.

З набережної хлопець швидко побіг додому. Зачинивши хвіртку, одразу кинувся до будки.

— Ласка не вибігла зустрічати, значить є щенята! — мигнула думка.

Проте, щенят ще не було. Важко дихаючи, Ласка лежала в будці й тихо вищала. Коли Санько підійшов — вона висунула в дверці чорну морду з золотими цяточками над очима й зажурно глянула на малого хазяїна.

— Що, важко? — присів хлопець навкарячки. — Нічого, Ласочко, потерпи хороша, вже скоро...

Собака перестала вищати. Тремтлива від внутрішніх здвигів, вона лизнула брудну Санькову руку, ніби дякуючи за співчуття.

В городовиковому саду зненацька, немов зі сну, дзвінко захлинувся соловейко. Наче у відповідь йому заволав десь поблизу півень. Крикнула й замовкла за парканом свійська качка. Понуро гримів завод за давненим двигінням. Пахло любистком, спорзним повітрям собачої будки й іржавим, вогким залізом.

Санько став на рівні ноги. Його навалюю потягло на сон. Злипалися очі, клонило позіхати й потягуватися. Хлопець справді потягнувся й попростував до хати.

За імлістою синявою Шляхівського лісу нагло вибухнуло криваве сонце.

Рубіновими вогниками гоголіла росяна крапля на чорній клямці сінешних дверей.

Прокинувся Санько від того ж таки сонця. Воно підбилося вже височенько й світило крізь шибку просто в лице. До того ж мухи кляті, такі кусючі й злі, мов голками колять тіло, навіть через тканину, заважають спати.

Проте, вставати не хотілося. Заморене тіло стигло недощульким морозом приємної млості, думка ловила уривки димного сну, але на ум спливали тільки його неприємна частина...

Санькові примарилося, що Ласка таки оцени-

лася. Щенят ніби було троє: двоє тонкі й високі, з чорною лиснючою шкірою, а третє — сизе, мов голуб, низьке, довге і морда в нього жакно товста, як у директорового бульдога. Але найхімерніше те, що народився товстомордий песик з готовим нашійником і срібний замочок на ньому висить. Дивиться Санько й не розуміє, як це Ласка могла привести такого покруча, а з песиком тим часом твориться щось зовсім неймовірне. З його товстої пики враз випросталися й покрутилися в баранячі роги знайомі сиві вуса, і весь песик почав одразу зростати в череватого сусіду — Кузьму Кошевеця. Ось він уже стоїть перед Саньком у всьому своєму блиску — з свистком на малиновому шнурі, з шаблею при боці і в незмінних дзвінких острогах. Тільки на крисатому городовиковому кашкеті невеличка незвичайність: замість поліцайської кокарди на плисовому околиші форменного кашкета сяє срібний замочок, той самий замочок, що висів на шії у химерного Ласчиного сина...

— Приверзеться ж таке, — подумав хлопець і потягнувся, одганяючи решту ще неприємнішого сну.

— Налякав мене городовик, аж сниться. Добре, що я його тоді помітив. А коли б плігнув був з димаря, як намірявся? Ух, жакно!.. Сидів би тепер у холодній, а може ще й били б... Бр-рр-р!

— Ну, вирішив малий, — мабуть треба вставати та йти на озьорку, може зароблю щось на голубів. Бабуся вже давно, напевне, шниряє по місту за роботою...

Він устав, умився й сів до столу снідати. На тарелі лежала щоденна сніданкова норма: чорнів шматок хліба, серед двох картоплин блищали кілька срібних тульок.

Тільки хлопець поснідав — у вікно зазирнув Колька Слідзінський.

— Ти вже не спиш?

— Ні, заходь!

Розчервонілий Колька увійшов і, сяючи очима, почав оповідати:

— Ну й спиш же ти! Я вже двічі заходив, так баба Христина не давали будити. Кажуть, що ти хворий чи що. А я так думаю, що вона просто хотіла, щоб ти виспався. Правда ж? Правда! А до мого голубника такі голуби, Саню, прибудилися! Ой, які голуби, коли б ти знав. Ходім покажу!

— Ні, — заздрісно відповів Санько. — Не піду. Ніколи мені дивитися, треба на озьорку йти. Може зароблю щось...

— Що ти там заробиш, — заперечив Колька. — На озьорці, мабуть, нікого й немає, правда ж? Правда! Всі на мосту на завод дивляться. На ди-

марі хтось прапор червоний вивісив, так усі радують, а поліцаї метушаться, не дай бог!

Засмучений згадкою про недосяжних голубів, Санько цією звісткою трохи втішився. І йому нестерпно закортіло похвалитися перед Колькою, перед цим ницим голуб'ятником, що це ж саме він, Санько, вивісив прапора на димарі. Та згадавши Прокопові накази, він стримався, як не важко було затаїти свій незвичайний вчинок, і тільки лукаво запитав:

— Хто ж це міг вивісити, мені цікаво...

— Ніхто не знає! Якийсь герой, — захоплено захлинався Колька. — Правда ж? Правда! Розумієш, уночі вилізли на таку височінь! Скрізь жандарі, городовики, а він лізе, лізе один, як палець. Та це ж треба бути... Кузьмою Крючковим! — згадав малий нещодавно читану книжку про хороброго козака. — Так, так, Кузьмою Крючковим! Правда ж? Правда! Розумієш, поліція крутиться, лютує, а ніхто не хоче знімати прапора. Вже й гроші давали, сто карбованців жандарі обіцяють, та ніхто не хоче...

Від Кольчиної розповіді Санькові груди знову сповнилися почуттям солодкої радості, як тоді, на набережній, коли він уперше глянув на прапора. І хлопцеві притьмом гостро закортіло ще раз поглянути на свою роботу.

— Ходім! Ходім, Колю, голубів ганяти, — дріжким від напруження голосом сказав він, згадавши, що з двору Слідзінських добре видно димар третьої домни. — Ходім покажеш прибуд!

Друзі вийшли на вулицю.

— Прибуди хороші, ой хороші, — пишався Колька, копирсаючись у давній Саньковій рані. — Скажу тобі, що таких голубів у нас ще не було. Там тільки один гривун чого вартий, і не говори! Правда ж? Правда! От якби не знайшлося хазяїна!

— А, може, й не знайдеться! — підбадьорив Санько. — Тоді ти мені подаруєш пару, правда, Колько?

Хлопець з надією дивився на друга. Але в того нищо заблищали очі:

— Е, ні, з прибуд не подарую жодного! Взагалі, тато кажуть, що подаруйко без штанів ходить. Правда ж? Правда! Проте, знаєш що? Як не знайдеться хазяїна гривунові — я тобі подарую Сивачка. Скажу тобі, що це вихватний голуб! Те, що він трохи кульгає на одну ногу — пусте, це ж не коняка. А літає він здорово. Правда ж? Прав...

Така нища пожадливість обурила Санька до краю.

— Іди ти до чорта зі своїми голубами! Подумаєш, гнилоїд! Чхав я на твого вошивого Сивачка.

І голубів твоїх ганять не хочу. Ось зароблю трохи грошей і заведу собі таких, що тобі й не снилось!

Кольці стало соромно.
— То я пожартував, Саню! Якщо прибудуть мої, я тобі неодмінно дам пару. Ось тобі хрест!

— Знаємо тебе, гнилоїда! Іди геть! Однаково до вас не піду.

Розгніваний хлопець зупинився. З покотистого бруку, що колінкувато вився до міської Управи, було видно, як бовваніє за малахітовою банею церкви димар третьої домни. Вдивившись пильніше, хлопець побачив там прикру несподіванку...

Одвівши очі від димаря й глянувши на шлях, Санько стурбувався ще більше. Ізза рогу Дворянської вулиці, за гони від того місця, де стояли хлопці, випірнула знакомита постать Кузьми Кошевеця. Санькові навіть здалося, що випірнувши, городовик махнув йому рукою.

— Куди ти?— здивовано запитав Колька.— Як не хочеш до нас, то ходім на міст...

— Піду додому,— буркнув, не озираючись хлопець.— Подивлюсь як там Ласка...

Та Санько збрехав. Ішов він додому з такою швидкістю через те, що боявся зустрітися з Кузьмою. Йому чомусь здавалося, що кожний поліцай

чи жандар, глянувши на нього, одразу ж догадається, що це саме він, Санько, вивісив прапора.

Коли цокнула, закриваючись за ним хвіртка, малому зробилося легше. Крізь щілину паркану він глянув на шлях. Кошевець був уже зовсім близько.

— Мабуть, іде додому снідати,— втішав себе Санько, проте вирішив, що безпечніше буде заховатися в хаті.

Защепнувши сінешні двері, він увійшов у кімнату й припав до вікна. З будки вискочила й люто забрехала раптом схудла Ласка.

— Оценилася,— вирішив Санько, але втіха з цього була мала. Брязкаючи острогами й одганяючи собаку піхвами шаблюки, у двір увійшов городовик.

— За мною!— побілів малий і незнана сила відкинула його від вікна в куток коло дверей. Йому сталося недобре. Під груди підкотив глизявий клубок, тиснув на серце, і воно майже перестало битися. В голові завладувала розпачлива порожнеча й тільки губи жалісливо тремтіли, готові самохіть гукати тата, бабусю чи того ж таки дядю Прокопа...

Торгнувши сінешні двері й помітивши, що вони замкнені, городовик підійшов до вікна.

— Одчиніть, хто там!

Задзижчала шибка під товстим пальцем.

— Так і є! За мною...— прошепотів Санько, приходячи до пам'яті.— Значить він мене таки помітив там на димарі і навмисне не хотів забрати, а тепер прийшов...

Хитаючись із переляку, хлопець тихо посунувся понад стіною до вікна. За аршин від нього спинився.

— Що його робити? Тікати? Але куди? Вибігти прожогом надвір, він товстий, не дожене... Алеж у нього револьвер, застрелить... У димар вилізти,— випірнув спогад про якусь книжку.— Там сажа, брудно й задуха, бабуся розжарили піч...

— Одчиняй, сусіде, чого ти боїшся,— прохально гукав за вікном Кузьма.— Справа є! Та швидше одчиняй, бо сучка форму порве. Ач, аж піхви подряпала!

— Обдурити хоче! Ти ба, який улесливий! Проте, треба відчиняти,— вирішив хлопець.— Однаково двері висадить. Що ж, нехай садовить у холодну. Тато ж сиділи!..

Спогад про батька несподівано втішив мало.

— Може, ще й на каторгу до тата вишлють... От добре буде!

Твердо затиснувши зрадливі губи, щоб не дрижали, готовий до всього, Санько пішов у сіни відкривати двері.

— Що це ти так довго не відкривав,— так само ласкаво питає городовик.— Ну, здрастуй, сусідо, в хаті. Як поживаєш?

— Драстуйте,— нічого не розуміючи, відповів Санько.

— А де ж баба Христина? Немає? Ну, то ми й без неї порішимо справу. Хіба ти малий, ого, як дубок вибуяв!..

— Яку справу?— дивувався хлопчик і пильно оглянув сусіду. Усе в городовика було ніби на місці і разом з тим чимсь незвичайним віяло від його постаті.

— Ах, це вуса, чомусь обвислі, і погляд улесливий так його змінили. От здорово!— внутрішньо посміхнувся Санько.— Така дрібниця, як вуса, а так людину змінює...— але в голос він стримано запитав:

— Яка ж справа, дядьку Кузьмо?

Городовик витер спітніле чоло.

— Розумієш, хлопче, як тобі сказати... Ти хочеш заробити грошей?

— Грошей?— Перед Саньковими очима білими голубами залітали асигнації.— Які гроші?

— Та такі... Золоту п'ятірку хочеш мати?

— А чого ж, голубів купив би!— прорвалася хлопчава мрія.— Грядку справив би й ганяло... Тільки п'ятірки, мабуть, мало...

— Ну, коли мало, то так тому й бути,— швидко погодився Кузьма.— Одержуй дві п'ятірки, що там торгуватися...

— Але за що ж гроші, дядьку Кузьмо?

— Хіба ти ще й досі не догадався? Ну, то я тобі розтолкую. Ти, Саню, добрий лазій. Усі ж ринви мені попсував. Та я не серджуся, біс із ними. Так ось: полізь на димар, зніми прапора! І дістанеш золоту десятку. Розумієш?

Так, Санько тепер зрозумів.

— Ось чого він, виходить, прийшов!

Хлопцеві гостро скортіло голосно зареготати. Але він стримався і з удаваним жахом одказав:

— Що ви, дядьку, Кузьмо! Хіба явилізу аж на той димар? Я ж малий...

— Вилізеш! Я знаю, що ти вилізеш,— з незрозумілою жагою переконавав городовик.— Ти ж борський хлопчисько. Ну, матимеш ще одну п'ятірку. Голубів накупиш — море!

Санько якусь мить мовчки розраховував, а тоді рішуче кинув:

— Сто!

— Що сто?

— Сто карбованців — тоді полізу на димар! — сказав хлопець і поточився.

Городовик дивився на нього безумними від злості очима. Сиві вуса йому накостричилились, червоне й страшне лице, здавалось, от-от порекне кров'ю.

— Ти здурів? Та я тебе за такі слова в холодну. Сто карбованців! Ти розумієш, що варнякаєш? Пристав таких грошей не одержує, а воно... Відбатожить тебе нікому!..

Кошевець, задихуючись упав на стілець. Загриміла об долівку шабляка.

— Сімдесят п'ять! — знесилено прохрипів городовик.— Сімдесят п'ять і ні копійки більше! За сто — сам полізу!

— Добре,— відказав Санько.— Згоден на сімдесят п'ять. Ідіть, я вас дожену. Це ж зараз треба?

— Зараз! — встав на рівні ноги городовик.— Я на хвилинку заскочу додому, а ти почекай мене коло хвіртки!

Розслабленою ходою, клишоногий і товстий, він вийшов з хати.

Весь сяючи з несподіваної радості, Санько стрибнув на стільчик, дістав за образами клапоть паперу й олівець і почав старанно писати.

Як скінчив — склав папір учетверо й засунув під скатертину на столі. Тоді вийшов надвір. Під ноги йому з радісним вищанням кинулась Ласка. Потім,

озираючись на хлопця, тричі гавкнула і, немов закликаючи слідувати за нею, побігла в будку.

Санько підійшов і зазирнув у дверцята.

У спорзній півтемряві собачого житла безпорадно копошилося й нявчало трое гарячих щенят.

Промінь сонця проник у будку й заграв на золотому надбрів'ї одного з новонароджених.

Як і переповідав Санькові Колька Слідзінський, на залізному містку, що пірамідальною аркою перетинав транспортний цех заводу, з'єднуючи убогі хатки робітничої Нижньої колонії з розкішними фольварками адміністрації й власників заводу на Верхній,— було справді повно.

Літні робітники і молодь, молодиці й баби, діди і діти, лускаючи насіння, з цікавістю стежили за тим, що діється коло димаря третьої домни.

Всіма завладував святковий настрій, травнево горіли погляди, лунав веселий, але стриманий сміх і насмішкувато-співчутливі репліки на адресу полідаїв. Густо шниряли між юрбою переодягнуті шпигуни, через те й гомін на мосту був обережний, стриманий. Коли хотів хто щось сказати співбесідникові, то нахилився й шепотів на вухо, більшість же дивилася з мосту мовчки й тільки соняшним позіром виявляла своє ставлення до події.

День видався напрочуд гожий, ніби й природа вирішила святкувати разом з робітниками бодай тимчасову перемогу над насильниками. Тершке весняне повітря сухе й прозоре, збуджувало живі організми, як виноградне вино. Пахло в повітрі п'яним духом чебрецю і м'яти, доносив ці польові запахи котючий вітерець з недалекого степу. Страйк скував паровози й кукушки, і вони мертво застигли там, де застав страйкарський гудок. Сліпуче сонце стелило на їхніх непорушних спинах мінливі доріжки.

Завод обезлюднів, і тільки в доменному, як клопи на темінь, повилазили до димаря городовики, безпорадно задираючи голови до недосяжного прапора.

Він обвис на трубі й кривавим язиком ворухився в соняшному мареві бездонної блакиті. Білими цятками ясніли на зім'ятому полотнищі літери, але годі було добрати, що там написано...

Глядачі з мосту помітили коло домни якесь по-жвавлення. Городовики враз заметушилися, потім виструнчились і непорушно застигли. Збурюючи руду куряву, парою баских коней їхав блискучий фаєтон. Близько димаря екіпаж круто спинився і з нього вистрибнув пристав Квасков. Вистрибнув і одразу ж, показавши нагаєм на прапора, затупотів на городовиків лелечими ногами.

— Запорю! — заверещав хтось на мосту, підроблючись під голос Кваскова, і глядачі вилягли на поручні мосту від дружного реготу. Приставове „запорю!“ — знала й найменша дитина цього невеликого міста.

Невдовзі по тому, як приїхав пристав, до димаря підійшло ще двоє: товстий поліцай, що в ньому не важко було впізнати знакомитого всім Кошевця, і якийсь хлопчик.

— Санько, — впізнав Прокіп хлопчика і вп'явся нігтями у поручні мосту. — Невже проговорився? От так халепа... Що ж його робити?

Однорукий парубок зблід і нестямно дивився на хлопчика під димарем. — Невже видасть?

Його схопило жакне почуття, ще гостріше, ніж там, під кавперами, на світанні, — ляк за хлопця й за себе.

Тим часом городовики розступилися й випустили з свого кола, яким були оточили, новоприбулих. В супроводі Кошевця хлопець підійшов до димаря, став на городовикове коліно, потім на плече і взявся за першу скобу.

Прокіп спершу ніяк не міг збагнути того, що діється. Городовик точно повторює його сьогоднішні рухи!..

— Невже Санько поліз знімати прапора? — Сам повісив, сам і знімає?

— Хто робив, той ламав, а другому не давав! — затікала в парубковій голові наївна дитяча пісенька.

Ніби у відповідь його думкам, натовпом на мосту прошелестіло зітхання.

— Поліз! Хлопчик поліз за прапором!.. От гады!

— Продався! Голубів закортіло... — вирішив Прокіп.

Люто стиснувши уста, він притьмом подався з мосту.

— Я йому покажу, чортеняті! Батька хоче навик осоромити!

Спогад про Санькового батька ще більше пригнітив однорукого. Адже як заповідав Олексій берегти Санька. — Сусіда городовик, глядіть щоб не омамив він хлопця, — просив од'їжджаючи до Сибіру революціонер. І от, допантрували, якраз... Хто б сподівався?

Двоверстовий шлях до Маслюкової прохідної і двадцятиаршинний на димарі виявилися майже однаковими. Коли однорукий наближався до печі, Санько якраз брався за останнього прута.

— Спізнився, — гірко подумав розчервонілий і задиханий Прокіп. — Тепер він мене не побачить!

Думалося, що в останню хвилину, глянувши на нього в Санькові заговорить свідомість, і він верне назад. Але тепер сподіванки марні...

Парубок підійшов до димаря ближче і так, щоб не помітили городовики, тихенько став за брамою силової станції. В щілину, як крізь шибку, йому добре було видно край димаря, де вовтузився Санько.

На мосту тим часом, затаївши подих, теж стежили за хлопцем. У пригніченій тиші ніхто не лузав навіть насіння. Вогке лушпиння позастигало на губах і швидко сохнуло під теплим промінням сонця. Тільки чутно було, як дихає юрба та важко зітхає край мосту якась бабуся.

Раптом натовп загомонів, мов у кіно, читаючи написа. Червоне полотнище вогняною птицею метнулося в Санькових руках і, піднісшись догори, рівно залопотіло в прозорій блакиті.

На ньому тепер неважко було прочитати білі рядки. І хтось прочитав їх дзвінко, для всіх, ніби виголошуючи гасло на багаточисельному мітингу:

— Да здравствует Первое мая — праздник всемирного труда!

Дружніми оплесками вітали гасло на мосту. Дзвінкою луною повторилися вони на річці і враз розтанули в новій навалі звуків.

Ніби по знаку невидимого дирижера, робітничий гурт на мосту випростався, і переможна пісня завладувала над заводом.

Рівно й міцно прив'язавши прапора до залізного шпиля, Санько повільно злавив униз.

Харків
Вересень, 1934 р.

СПІЛКА РАДЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ
ВИДАВНИЦТВО „РАДЯНСЬКА ЛІТЕРАТУРА“МАСОВА ХУДОЖНЯ БІБЛІОТЕКА
„БІБЛІОТЕКА
РАДЯНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ“

ВИЙШЛИ З ДРУКУ:

Первомайський—Мандрівник. Патяк—Закривавлене жито. Ковальчук—Карманьйола. Микитенко—Штабісти. Ле—Її кар'єра. Полторацький—Джентльмени. Штангей—Один день. Чмельов—Перекваліфікація. Олесіч—В лісах Калевали. Чечвянський—Нещасні. Сіто—Кучма. Кулик—Чотирнадцята люлька. Гедзь—Тихою сапою. Усенко—Лави ідуть КСМ'ові. Гордієнко Д.—Марьяна. Кальницький—Зимовий похід „Красіна“. Любченко—Власність. Кость Котко—Трагедія і фарс. Іванов—Сон. Кириленко—Партизани. Панів—Озеро Леніна. Панч—Муха Макар. Кулик—Васька Квасник. Йоганес Бехер—Німецький танець смерті 1933 року. Гордієнко К.—Вечори на хуторі під Красносілкою. Первомайський—Мавзер Фіногена Борового. Смеліч—Його біографія. Сендер—Буря на півдні. Юрезанський—Людина на Ташелзі. Плахтін—На колії. Копиленко—Іменем українського народу. Кравченко—Поворот. Шумило—Вада. Гео Шкуруцій—Міс Адрієна. Фефер—Лірика. Рубінштейн—Хоробрі Ямато. Резніков—Яма. Бела Ілеш—Шлях Франца Новака.

Ціна окремої книжки 20 коп.

Вимагайте по всіх кіосках Союздруку та книгарнях Укркниготоргу, Вукоопкниги, ОГІЗ'у.